

**WPŁYW ŚRODKÓW UNIJNYCH NA POBUDZENIE
INICJATYW SPOŁECZNOŚCI WIEJSKICH OBSZARÓW
OPÓŹNIONYCH W ROZWOJU. PRZYKŁAD
WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO**

Ewa Pałka

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

***THE INFLUENCE OF EUROPEAN UNION FUNDS ON
STIMULATION OF RURAL COMMUNITIES INITIATIVES
IN LESS DEVELOPED AREAS.
A CASE STUDY OF THE ŚWIĘTOKRZYSKIE VOIVODSHIP***

Streszczenie

Głównym celem pracy było przedstawienie wpływu środków Unii Europejskiej na pobudzenie inicjatyw społeczności wiejskiej województwa świętokrzyskiego. Badany region zaliczany jest do obszarów opóźnionych w rozwoju. Lokalne Grupy Działania (LGD) przez aktywizację mieszkańców wsi przyczyniają się do kreowania rozwoju regionalnego. W opracowaniu zaprezentowano idee funkcjonowania lokalnych grup działania, które realizują inicjatywę LEADER. Ponadto w pracy ukazano ich znaczącą rolę we wdrażaniu procesów innowacyjnych na wsi. Rozwój zrównoważony, a szczególnie na obszarach opóźnionych w rozwoju, nie jest współcześnie możliwy bez bezpośredniego i znaczącego udziału mieszkańców wsi. Artykuł przedstawia wyniki badań terenowych prowadzonych w wybranych gminach województwa świętokrzyskiego. W opracowaniu ukazano również przykładowe działania integrujące i aktywizujące badane społeczności wiejskie. Za przykład wybrano świętokrzyskie wsie tematyczne. Całość kończy podsumowanie i wnioski aplikacyjne.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, wieś tematyczna, społeczność wiejska.

Summary

This article shows the influence of the European Union funds in stimulating initiatives of the rural communities in the świętokrzyskie voivodship. It also presents ideas and activities of local action groups with a view to implementing the LEADER initiative. This paper highlights their role in the implementation of innovative Programs carried out in the countryside. The sustainable development of rural areas is not possible without a wide and direct participation of the inhabitants of villages. The human and social capital is thus the foundational of rural development. The activities that integrate and stimulate the initiative of rural communities are shown in the paper. They are based on the example of theme villages. In the świętokrzyskie voivodship there is a problem how to increase local community participation in communes or in regional socio-economic life of particular localities. This is the main area of interest on the part of members who are organized in intersectorial cooperation, in local stocks and local development management. The necessary condition for encouraging local population involvement in the development of local areas and for better use of their resources is to build social capital in rural areas. At the end, the article provides conclusions and practical recommendations.

Key words: rural areas, theme village, rural society.

WSTĘP

Obszary wiejskie w Polsce to tereny, na których zmiany w ostatnich kilkunastu latach przybrały na sile. Dotyczą one zarówno przekształceń w kierunkach produkcji rolniczej, ale również intensyfikacji pozarolniczych form działalności gospodarczej (Warمیńska M., Dąbrowska A., 2009). Współcześnie w Polsce występują obszary wiejskie, na których rolnictwo może konkurować

z rolnictwem Unii Europejskiej, zaś z drugiej strony istnieją tereny, gdzie gospodarstwa rolne produkują na granicy opłacalności. W literaturze są one nazywane obszarami problemowymi, opóźnionymi w rozwoju, czy obszarami depresyjnymi i wykazują typowe cechy regionów zacofanych pod względem społeczno-gospodarczym oraz charakteryzują się niekorzystną strukturą gospodarczą, depresją demograficzną, niskim poziomem infrastruktury, a także niekorzystną jakością życia (Kulikowski R., 1992; Wójcik M., 2011).

Tereny wiejskie województwa świętokrzyskiego charakteryzuje zespół cech świadczących, że obszary te uznać można za rolnicze obszary problemowe (Bański J., 1999). Przeważająca ich część została zaliczona do obszarów opóźnionych w rozwoju (Bański J., 1999, s. 103). Charakteryzują się one zmniejsza-

jącym się zaludnieniem, wzrastającym udziałem ludności w wieku poprodukcyjnym, dominacją gospodarstw rolnych o niewielkim areale i sile ekonomicznej, występowaniem wysokiej stopy bezrobocia (w tym również ukrytego), słabo rozwiniętym poziomem infrastruktury oraz znacznym poziomem ubóstwa i wykluczenia społecznego (Rural, 1997). Konieczne staje się zatem ich zbadanie, gdyż wymagają one szczególnej pomocy ekonomicznej ze strony państwa, zaangażowania w ich restrukturyzację władz samorządowych oraz samych rolników.

Celem artykułu jest przedstawienie wpływu środków unijnych na pobudzenie inicjatyw społeczności wiejskiej województwa świętokrzyskiego. W przypadku regionów opóźnionych w rozwoju, ze względu na ich słabość pod względem ekonomicznym i społecznym, trudno jest zainicjować procesy wzrostowe, a szczególnie uaktywnić współdziałanie lokalnych społeczności oraz przedsiębiorców i instytucji związanych z rozwojem regionalnym. W opracowaniu zaprezentowano idee funkcjonowania lokalnych grup działania, które realizują inicjatywę Leader. Ukazano ich rolę we wdrażaniu procesów innowacyjnych na wsi. Rozwój zrównoważony na obszarach opóźnionych w rozwoju nie jest współcześnie możliwy bez bezpośredniego i znaczącego udziału mieszkańców wsi. W opracowaniu pokazano również przykładowe działania integrujące i aktywizujące badane społeczności wiejskie w województwie świętokrzyskim.

PROGRAM LEADER JAKO PRZYKŁAD WYKORZYSTANIA POTENCJAŁU ROZWOJOWEGO OBSZARÓW WIEJSKICH-WYBRANE ZAGADNIENIA

Do rozwoju obszarów wiejskich wymagany jest odpowiedni kapitał (Krupińska W., 2009). Rozwiązanie trudności, które obserwuje się na polskiej wsi wymaga zewnętrznego wsparcia poprzez np. przygotowanie i wdrażanie różnorodnych programów. Zdaniem Wilkina J. in. (2007) priorytetowym kierunkiem rozwoju na tych terenach jest wzmocnienie kapitału społecznego poprzez pobudzenie społeczności lokalnej. Według Burego B. (2002) finansowymi środkami pomocy w rozwoju terenów wiejskich mogą być np: niskoprocentowane pożyczki udzielane przez banki spółdzielcze lub powoływane przez samorządy lokalne fundacje rozwoju, budżety samorządów gminnych (na doskonalenie sieci dróg, telekomunikację, rozwój sieci wodociągowej i kanalizacyjnej), budżety samorządów powiatowych i wojewódzkich, środki pomocowe Unii Europejskiej.

Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej znacznie zwiększyła się przed polską wsią możliwość otrzymania wsparcia finansowego (Rudnicki R., 2008). Polska korzystała z trzech rodzajów środków. Były to: fundusze przedakcesyjne (czasem też określane nazwą programów np. PHARE, SAPARD, LEADER); inicjatywy wspólnotowe (np. INTERREG, URBAN, IQUAL); fundusze struk-

turalne (np. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Gwarancji i Orientacji Rolnych, Europejski Fundusz Socjalny).

Ponadto bardzo ważną rolę, zwłaszcza w zakresie dostępności komunikacyjnej, odgrywa Fundusz Spójności (lub Fundusz Kohezji), z którego finansowana jest w Polsce większość dużych projektów drogowych.

Według opinii Dobrzyńskiej N. (2000) programy i fundusze akcesyjne stanowią dla Polski realną pomoc. Są także inne programy wsparcia, do których zalicza się np.:

1. Program wspólnot europejskich na rzecz wsparcia restrukturyzacji krajów Europy Środkowej i Wschodniej (PHARE),
2. Specjalny program akcesyjny rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich (SAPARD),
3. Program LEADER +,
4. Fundusz i fundacje wspierające rozwój przedsiębiorczości na terenie obszarów wiejskich, jak: Fundacja Wspomagania Wsi, Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA).

Założeniem programu SAPARD była pomoc finansowa, składająca się ze środków unijnych, państwowych i prywatnych. Program ten uruchomiony został w Polsce w 2002 roku przez Komisję Europejską i przewidywał pomoc finansową dla rolników na łączną kwotę 945 mln Euro (Filipek A., 2009). Według danych ARiMR z programu skorzystało ponad 31 tys. beneficjentów, wykorzystując w 100% przeznaczone środki. W województwie świętokrzyskim zainteresowanie środkami z programu SAPARD było wysokie. Kielecczyzna znalazła się na pierwszym miejscu pod względem liczby złożonych wniosków w przeliczeniu na jednostkę powierzchni ziemi użytkowanej rolniczo.

Program Leader jest partnerskim podejściem do rozwoju obszarów wiejskich realizowanym przez Lokalne Grupy Działania. Polega on na opracowaniu przez społeczność wiejską Lokalnej Strategii Rozwoju oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby ludzkie, przyrodnicze, kulturowe, historyczne itp. Nadrzędnym jego celem jest przede wszystkim budowanie kapitału społecznego wsi poprzez aktywizację mieszkańców oraz przyczynianie się do tworzenia nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich.

Leader ma za zadanie włączyć mieszkańców wsi do podejmowania różnorodnych działań dla poprawy warunków życia. Jest to program pomocy bezwrotnej ze strony Unii Europejskiej dla określonych jednostek. Stanowi on kontynuację i rozwinięcie programów Leader (lata 1991-1994), Leader II (1994-1999) i Leader + (2000-2006). Jest to inicjatywa wspólnotowa mająca na celu rozwój obszarów wiejskich dotkniętych trudnościami i polepszenie warunków życia dzięki współpracy jednostek lokalnych. Ze względu na fakt, iż wsparcie przeznaczone jest dla ograniczonej liczby obszarów, udzielane jest głównie partnerom publicznym, społecznym lub prywatnym działającym wspólnie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Głównymi odbiorcami programu Leader są Lo-

kalne Grupy Działania. Według danych Świętokrzyskiego Biura Rozwoju Regionalnego na terenie województwa świętokrzyskiego istnieje 18 takich grup, a kolejne czekają na rejestrację.

Według opinii Halamskiej M. (2009), aby osiągnąć sukces w programie Leader ważne jest nie tylko pozyskanie środków finansowych, lecz także przekazanie inicjatywy społecznościom wiejskim, które najlepiej znają specyfikę swoich wsi. Program ten jest postrzegany jako możliwość uwypuklenia specyfiki i indywidualności lokalnych społeczności, sposób rozwijania więzi społecznych, czy metodę wprowadzenia innowacyjnych rozwiązań ekonomicznych w rozwoju obszarów wiejskich (Leader, 2009). Projekt ten cechuje się podejściem terytorialnym tj. ściśle związanym z obszarem, na którym jest realizowany. Jest on jednym z ważnych instrumentów wielofunkcyjnego rozwoju obszarów opóźnionych w rozwoju. Według Śpiewaka R. (2009) podstawy teoretyczne programu Leader w dość znacznym stopniu nawiązują do założeń merytorycznych Programu Odnowy Wsi.

Dofinansowania ze środków unijnych w województwie świętokrzyskim zostały przekazane na realizację szeregu projektów, głównie dotyczących różnych inwestycji (Wierzbička I., 2003). Obok wymienionych wcześniej programów finansowych istnieją inne międzynarodowe instytucje, które mogą być źródłem dodatkowych form rozwoju i promocji działalności pozarolniczej w gminach np. Polsko-Amerykański Fundusz Przedsiębiorczości, Europejski Fundusz Rozwoju Polskiej Wsi, Program LEONARD oraz Inicjatywa Wspólnotowa tzw. INTER-REG, z której finansowane są euroregiony m.in. na obszarach przygranicznych (Raszka B., Sikora J., 1998). W latach 2007-2013 głównym źródłem finansowania obszarów wiejskich i rolnictwa w krajach UE był Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnych.

ROLA LOKALNYCH GRUP DZIAŁANIA WE WDRAŻANIU PROCESÓW INNOWACYJNYCH NA ŚWIĘTOKRZYSKIEJ WSI

W zakresie Inicjatywy Wspólnotowej Leader w Polsce tworzone są tzw. Lokalne Grupy Działania, które są lokalnymi zrzeszeniami grupującymi podmioty z różnych sektorów, działającymi na rzecz rozwoju obszarów wiejskich z określonego terytorium (Halamska M., 2005). Przygotowują one własne strategie rozwoju, będąc beneficjentami pomocy, a jednocześnie organami, które odpowiadają za wydatkowanie przyznanych dotacji na lokalnie realizowane projekty. Lokalne Grupy Działania to partnerstwo składające się z sektorów: publicznego, ekonomicznego i społecznego.

Zdaniem Adamczyka i in. (2006) sprawdzone przykłady działalności stowarzyszeń Lokalnych Grup Działania (LGD) w wielu krajach Unii Europejskiej stworzyły podstawy do wprowadzenia podobnych inicjatyw na terenie Polski.

Działalność LGD, zgodna z założeniami programu Leader, jest bardzo pożądana, szczególnie z uwagi na to, iż opiera się ona na wspólnym działaniu wszystkich podmiotów. Stowarzyszenia funkcjonują zgodnie z inicjatywą Leader, zazwyczaj na terenie kilku gmin.

W województwie świętokrzyskim funkcjonuje aktualnie 18 lokalnych grup działania i jedynie pojedyncze gminy nie pozostają pod wpływem ich oddziaływania.

Jedną z prężniej działających LGD w województwie świętokrzyskim jest stowarzyszenie „Wokół Łysej Góry”. Obszar jej działania jest spójny pod względem przestrzennym. Obejmuje on siedem gmin województwa świętokrzyskiego (Bieliny, Bodzentyn, Górno, Łączna, Masłów, Suchedniów, Wąchock) z terenu trzech powiatów: kieleckiego, skarżyskiego oraz starachowickiego. Położony jest w środkowo-wschodniej części województwa i zamieszkuje go 67553 osoby (stan na 31 XII 2011 r.), tj. średnio 103 osoby na 1 km². Obszar LGD „Wokół Łysej Góry” zajmuje powierzchnię 636 km², co stanowi 5,5% powierzchni województwa świętokrzyskiego. Największą gminą jest Bodzentyn, która zajmuje 25% terenu LGD, zaś najmniejszą Łączna (10% powierzchni). Na terenie LGD znajduje się 51711,2 ha obszarów prawnie chronionych, co stanowi 79% jej powierzchni. Znajduje się tu Świętokrzyski Park Narodowy, który obejmuje m.in. pięć rezerwatów ścisłych.

Głównym celem funkcjonowania stowarzyszenia jest większe zaangażowanie mieszkańców wsi we wspólne inicjatywy, wykreowanie lokalnych liderów, którzy są najbardziej włączeni w różnorodne działania na rzecz lokalnej społeczności. Organizowane spotkania tematyczne, podnoszenie kompetencji lokalnych liderów, wspieranie organizacji pozarządowych mają służyć pobudzeniu rozmaitych inicjatyw ludności wiejskiej.

Interesującym przedsięwzięciem jest realizowany projekt skierowany do mieszkańców o rozwijaniu umiejętności rzemieślniczych w ginących zawodach, jak np.: rymarz, kowal, tkacz, zielarz, kamieniarz. Osoby, które nabyły te umiejętności znajdują zajęcie w Osadzie Średniowiecznej w Hucie Szklanej. Władze LGD prowadzą również działania w kierunku wprowadzenia ładu przestrzennego wsi i zagospodarowania przestrzeni przez takie zabiegi jak: nasadzenie, naprawa ogrodzeń, elewacji, tworzenie ścieżek spacerowych, placów zabaw.

Kolejna realizowana inicjatywa pod nazwą „Produkty lokalne, tradycyjne, regionalne” ma na celu rozwinąć aktywność społeczności wiejskiej, ponieważ mieszkańcy często identyfikują się z produktami, których wytwarzanie odbywa się w oparciu o miejscowe zasoby. Na terenie LGD „Wokół Łysej Góry” występuje kilka produktów lokalnych wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych. Są to: świętokrzyski miód spadziowy, truskawka bielińska, zalewajka świętokrzyska, chleb bodzentyński, kiełbasa łosieńska, konfitury z jarzębiny, kwas burakowy po wzdolsku, piernik z żytniej mąki, salceson z Łosienia.

Niepowtarzalność tych wyrobów spowodowała, że zostały one wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych¹.

LGD „Wokół Łysej Góry” wraz z pięcioma innymi lokalnymi grupami działania ze świętokrzyskiego realizuje projekt „Szlak Przygody”. Jest to największy sieciowy produkt turystyczny w Polsce. Stanowi on 850 km szlaku oznakowanych atrakcji turystycznych, znajdujących się na terenie sześciu krain (Krainy Talentów, Krainy Czterech Żywiółów, Natury, Krainy Sacrum i Profanum, Krainy Legend i Krainy Kultur). Turysta wybiera miejsca do zwiedzania, a za odwiedzenie każdego z nich otrzymuje punkty, podobnie jak w programach lojalnościowych np. w hipermarketach. Po zgromadzeniu odpowiedniej liczby punktów może je wymienić na wybrane przez siebie nagrody. Systemem lojalnościowym objęte są nie tylko atrakcje turystyczne, ale także usługi partnerów Szlaku Przygody. Każdy, kto np. skorzysta z noclegu w hotelu, gospodarstwie agroturystycznym, czy zamówi obiad w restauracji będącej partnerem Szlaku Przygody, otrzyma dodatkowe punkty. Partnerami projektu są różnorodne podmioty z branży turystycznej i okołoturystycznej, zaś uczestnikami zarówno indywidualni turyści, jak i firmy np. biura turystyczne.

Oryginalnym miejscem w świętokrzyskim, oferującym niepowtarzalny produkt turystyczny jest Średniowieczna Osada wybudowana w Hucie Szklanej w gminie Bieliny. Jest to nietypowe miejsce przedstawiające sytuację sprzed kilkaset lat. W wiosce zostały zlokalizowane drewniane chaty z XII/XIV wieku, w których w interaktywny sposób ukazane zostało życie Słowian i ich prace. Na każdym stanowisku można zapoznać się z innym rzemiosłem i wcielić się w rolę słowiańskiego rzemieślnika np.: kowala, tkacza, garncarza, czy rymarza².

Region Świętokrzyski utożsamiany jest z symbolem czarownicy. Do dziś wśród mieszkańców gmin świętokrzyskich krąży wiele podań ludowych. Spotkanie ze światem legend umożliwia produkt turystyczny „Kraina Legend Świętokrzyskich” oferowany przez Osadę Średniowieczną. Turyści, którzy wezmą udział w grze terenowej, której scenariusz oparty jest na świętokrzyskich legendach staną się nie tylko widzami, ale też aktywnymi uczestnikami tajemniczych wydarzeń. Po zakończeniu rywalizacji mogą posmakować potraw świętokrzyskiej kuchni. „Kraina Legend Świętokrzyskich” zapoznaje z procesem przyjęcia chrześcijaństwa przez Słowian, ukazuje słowiańską mitologię i jej pozostałości w obecnych zwyczajach. Jest to innowacyjny produkt turystyczny zapewniający edukację przez zabawę. Głównym celem funkcjonowania Osady Średniowiecznej jest popularyzacja i upowszechnianie wśród turystów obrzędowości ludowej, kultury słowiańskiej i związanych z nią legend i podań ludowych, które ukształtowały dziedzictwo kulturowe Gór Świętokrzyskich, a także słowiańskich tradycji, kultury, obrzędów, zwyczajów i ich wpływ na współczesną historię i tradycje Polski.

¹Lista produktów tradycyjnych według województw, www.minrol.gov.pl (dostęp z dnia 5.02.2014 r.)

²Informacja o projekcie www.osadasredniowieczna.eu (dostęp z dnia 5.02.2014 r.)

Tabela. 1. Lokalne Grupy Działania (LGD) na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego

Lokalna Grupa Działania	Gminy wchodzące w skład LGD:
1. LGD „Dorzecze Wisły”	Łubnice, Oleśnica, Osiek, Połaniec, Rytwiany, Tuczępy
2. LGD Powiatu Opatowskiego	Iwaniska, Ożarów, Opatów, Wojciechowice, Tarłów
3. Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Świętokrzyskiej	Bačkowice, Łągów, Nowa Słupia, Pawłów, Waśniów
4. LGD „Perły Pondzia”	Bejsce, Czarnocin, Opatowiec, Skalbierz (woj. świętokrzyskie), Bolesław, Gręboszów, Modrzechów, Olesno (woj. małopolskie)
5. Sandomierskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego	Dwikozy, Klimontów, Koprzywnica, Lipnik, Łoniów, Obrazów, Samborzec, Wilczyce, Zawichost
6. LGD „Białe Ługi”	Bogoria, Chmielnik, Daleszyce, Gnojno, Pierzchnica, Raków, Staszów, Szydłów
7. LGD Regionu Włoszczowskiego	Gidle, Żytno (woj. łódzkie), Kluczewsko, Moskorzew, Radków, Secemin, Włoszczowa (woj. świętokrzyskie), Koniecpol (woj. śląskie)
8. Stowarzyszenie LGD Ziemia Jędrzejowska Gryf	Imielno, Jędrzejów, Małogoszcz, Nagłowice, Oksa, Sędziszów, Słupia Jędrzejowska, Sobków, Wodzisław
9. Stowarzyszenie G5	Nowy Korczyn, Pacanów, Solec Zdrój, Stopnica, Wiślica
10. Stowarzyszenie LGD „U źródeł”	Bliżyn, Gowarczów, Końskie, Ruda Maleniecka, Smyków, Stąporków (woj. świętokrzyskie), Białaczów, Paradyż, Żarnów (woj. łódzkie)
11. Stowarzyszenie LGD „Wokół Łysej Góry”	Bieliny, Bodzentyn, Górnio, Łączna, Masłów, Suchedniów, Wąchock
12. LGD „Nad Czarną i Pilicą”	Falków, Krasocin, Łopuszno, Radoszyce, Słupia
13. Buska LGD „Słoneczny Lider”	Busko Zdrój
14. LGD „Perły Czarnej Nidy”	Chęciny, Morawica, Sitkówka-Nowiny
15. LGD Pondzie	Działoszyce, Kije, Michałów, Pińczów, Złota
16. Stowarzyszenie LGD „Krzemienny Krąg”	Bałtów, Bodzechów, Ćmielów, Kunów, Sadowie (woj. świętokrzyskie), Chotcza, Lipsko, Rzecznów, Sienno, Solec nad Wisłą (woj. mazowieckie)
17. LGD „Dorzecze Bobrzy”	Miedziana Góra, Mniów, Piekoszów, Strawczyn, Zagnańsk
18. Stowarzyszenie LGD Razem na Rzecz Rozwoju	Mirzec, Skarżysko-Kościełne

źródło: opracowanie własne

Realizowany od 2013 r. projekt „Świętokrzyski groch z kapustą” objął m.in. zorganizowanie III Świętokrzyskiego Święta Zalewajki zorganizowanego w Osadzie Średniowiecznej w Hucie Szklanej. Była to III edycja imprezy poświęconej świętokrzyskiej zupie-zalewajce. Kolejne zorganizowane działania w ramach tego projektu były to: kiermasz i festyn rodzinny „Powitanie jesieni” w Wilkowie, Dzień Pieroga w Krajinie oraz Powiatowy Kiermasz Bożonarodzeniowy w Szklanym Domu w Ciekotach.

Inicjatywy wszystkich stowarzyszeń działających w woj. świętokrzyskim zachęcają mieszkańców do działania i przejawiają się m.in. w organizowaniu konkursów, festynów i zabaw, które integrują lokalne społeczności. Według Brodzińskiego Z. (2009) organizowanie się mieszkańców w formalne grupy może być odbierane jako pozytywny czynnik rozwoju lokalnego.

WSIE TEMATYCZNE JAKO PRZYKŁAD ODDZIAŁYWANIA NA SPOŁECZNY SYSTEM OBSZARÓW WIEJSKICH

Współcześnie rolnictwo w Polsce, które stanowiło kiedyś podstawę utrzymania większości ludności na wsiach, odgrywa znacznie mniejszą rolę. Podstawą odnowy wsi powinno być zatem poszukiwanie alternatywnych sposobów zarobkowania dla jej mieszkańców. Zdaniem Czapiewskiej G. (2012) nową, ale coraz bardziej popularną formą przedsiębiorczości społecznej są wioski tematyczne. Pojęcie „wioski tematyczne” opisuje projekty mające na celu ożywienie gospodarki wiejskiej poprzez integrację lokalnej społeczności wokół zagadnień związanych z jakimś produktem, usługą lub kulturą danego regionu. Wioska tematyczna to miejscowość, której rozwój podporządkowany został konkretnemu pomysłowi, stanowiącemu swoisty produkt turystyczny, w oparciu o który tworzone są możliwości alternatywnych dochodów mieszkańców. Zdaniem Idziaka W. (2008) miejscowość staje się oryginalna, jedyna w swoim rodzaju, poprzez to, że koncentruje się na określonym kierunku rozwoju i rozwija się znacznie lepiej pod względem gospodarczym i społecznym. Temat rozwojowy wsi jest systematycznie wypracowywany. Wykorzystuje się przy tym różnorodne metody tworzenia pomysłów.

W Europie powstało wiele tego typu wiosek o różnym charakterze. Również w Polsce rozkwitła moda na wsie tematyczne. Jest to wynik zmian zachodzących na terenach wiejskich, czyli przechodzenia z sektora rolniczego i przemysłowego do sektora usług. Jak pokazują przykłady, wieś z oryginalnym motywem przewodnim to doskonały sposób na integrację mieszkańców, ale i na biznes. W pierwszym okresie rozwoju wsie tematyczne rozwijały się w Polsce w oparciu o występujące na różnych obszarach produktów lokalnych.

Tak powstały: Ziemniakowo (Nowosiółki w woj. lubelskim), wioska grzybowa (Krzywogoniec), miodowa (Wielki Mędromierz), czy chlebowa (Jania Góra w woj. kujawsko-pomorskim). Obecnie oferty wsi stają się coraz bardziej różnorodnie i wymyślne. Bazują niekiedy na motywach irracjonalnych, często niczym nie związanych z miejscem, albo z wierzeniami powiązanych ze wsią (np. świat krasnali-Szpikołosa w Lubelskim, Wioska Hobbitów w pomorskim, czy koniec świata-Iwięcino w zachodniopomorskim). Dochodzi do specjalizacji wsi (Czapiewska G., 2012). Specjalizacja poszerza skalę pomysłów na to co we wsi można robić i w co inwestować.

Wioski tematyczne powstają najczęściej tam, gdzie ludzie szukają innych perspektyw i możliwości rozwoju. Można je tworzyć w miejscach, gdzie rozwój tradycyjnych form turystyki nie ma szans. Tego typu wsie dają możliwość zapewnienia turystom kompleksowej oferty (Łebek-Obrycka A., Woźna M., 2011). Mieszkańcy starają się, aby ich wsie były jedyne w swoim rodzaju i wyróżniały się na tle innych. Tworzą marki produktów i miejscowości, ciągle udoskonalając ofertę. Rozwija się lokalny biznes, a gospodarstwa zaczynają działać wspólnie. Umiejętność nawiązania współpracy sąsiedzkiej w celu tworzenia wspólnej, poszerzonej oferty powoduje wzrost dochodów z turystyki.

W województwie świętokrzyskim występują wsie tematyczne. Są to na przykład: wieś agroturystyczna Śladków Mały, czy wieś Bałtów, w której główną atrakcją jest park dinozaurów i szlaki tematyczne. Jura Park w Bałtowie to przedstawiony turystom świat sprzed milionów lat. Wzdłuż ścieżek znajduje się ponad 100 modeli dinozaurów i innych prehistorycznych stworzeń naturalnej wielkości. Zwierzyńiec (safari) zajmuje w parku obszar ponad 40 ha. Zamieszkują go liczne gatunki egzotycznych zwierząt z różnych kontynentów, które żyją na otwartej przestrzeni. Dzięki nowoczesnej technologii zaoferowano turystom prehistoryczne oceanarium i kino 5D. Dodatkowe atrakcje to: park rozrywki dla całych rodzin, rollercoaster i spływy tratwami. Celem wydłużenia sezonu turystycznego w Bałtowie wybudowano stację narciarską „Szwajcaria Bałtowska”.

Oferta wioski uzupełniona jest o dodatkowe atrakcje, jak np. spływ kajakami, stadnina koni, korty tenisowe i baseny³.

Zwiększająca się liczba wsi tematycznych w Polsce oraz w świętokrzyskim świadczy o tym, że społeczeństwo wiejskie przestaje się izolować i stara się dostosować do stale zmieniającej się rzeczywistości oraz zaczyna szukać dochodów związanych z usługami, a nie rolnictwem.

WNIOSKI KOŃCOWE

Rozwój współczesnej polskiej gospodarki stawia obszary wiejskie w trudnej sytuacji. Dotychczasowe kierunki rozwoju wsi związane z rolnictwem tra-

³www.juraparkbaltow.pl (dostęp z dnia 30.01.2014 r.)

cą priorytetowe znaczenie. Aktualnie w wielu regionach, w tym na obszarach opóźnionych w rozwoju, rolnictwo rozwija się w nowych uwarunkowaniach, w powiązaniu z dodatkową działalnością pozarolniczą. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym zmienia się również polska wieś. Docierają do niej takie zjawiska jak: zmniejszanie się udziału rolnictwa w gospodarce, spadek popytu, bezrobocie, emigracja zarobkowa. Na wsiach położonych dalej od miast ubywa ludności i chęci do wspólnych działań.

W krajach Unii Europejskiej, na skutek reform Wspólnej Polityki Rolnej, wzmocnione zostały działania dotyczące rozwoju obszarów wiejskich. Postęp na terenach opóźnionych w rozwoju w województwie świętokrzyskim oraz poprawa ich konkurencyjności nie jest możliwa bez szerokiego udziału społeczności lokalnych. Aktywizacja gospodarcza wsi zależy od jej mieszkańców. To właśnie ludzie i działania przez nich podejmowane decydują o sukcesie wsi. Ich przedsiębiorczość, pomysłowość, umiejętność współpracy jest fundamentem każdego przedsięwzięcia mającego na celu rozwój gospodarczy. Niezbędnym czynnikiem pobudzenia zaangażowania wiejskiej społeczności lokalnej oraz lepszego wykorzystania jej zasobów jest rozwijanie kapitału społecznego. Na świętokrzyskiej wsi obserwuje się niski poziom aktywności i zaangażowania społeczeństwa w lokalne struktury oraz niechęć do współpracy. Dlatego też dużą rolę w rozwoju obszarów wiejskich przypisuje się działaniom aktywizującym, szkoleniowym i promocyjnym prowadzonym przez lokalne grupy działania. Innym problemem jest postawa lokalnych władz, które nie zawsze chcą finansować nowe idee, z tego względu, że projekty dofinansowywane z programów unijnych w części muszą być sfinansowane z budżetów gmin. Jest to często sytuacja hamująca aktywizację mieszkańców. Jak pokazują doświadczenia innych krajów unijnych samoorganizacja mieszkańców wsi w dużym stopniu zależy od jakości polityki wobec wsi.

Tworzące się wsie tematyczne o ciekawych specjalizacjach stanowią przykład na to, że pomimo przekształceń systemowych, czy bezrobocia można zaktywizować społeczeństwo, odnaleźć mocne strony miejscowości, stworzyć z tego atrakcję turystyczną, przyciągnąć turystów i jednocześnie poprawić sytuację ekonomiczną wsi.

LITERATURA

- Adamczyk, R., Gąsior, E., Pomin, M. (2006). *Prawne aspekty tworzenia i funkcjonowania Lokalnej Grupy Działania w ramach Pilotażowego Programu LEADER+*. Poradnik dla animatorów Lokalnych Grup Działania, Warszawa: Fundacja „Fundusz Współpracy”.
- Bański, J. (1999). *Obszary problemowe w rolnictwie Polski*. Warszawa: Prace Geograficzne IGiPZ PAN, 172.

- Brodziński, Z. (2009). *Problemy partycypacji społecznej w lokalnych grupach działania (LGD)*. Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, XI, 4.
- Bury, B. (2002). *Agroturystyka a problemy społeczne zatrudnienia*. Końskie: TWRP „Wszechnica Konecka”.
- Czapiewska, G. (2012). *Wioski tematyczne sposobem na aktywizację gospodarczą i społeczną regionu*. Studia i Materiały, Miscellea Oeconomicae, 16, Kielce: Wydział Zarządzania i Administracji Uniwersytet Jana Kochanowskiego.
- Dobrzyńska, N. (2000). *Program PHARE 2000. Prawo rolne a polski sektor rolny*. Warszawa: FAPA.
- Filipek, A. (2009). *Fundusze Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo PLACET.
- Halamska, M. (2005). *Doświadczenia dwóch edycji programu LEADER w Portugalii*. Wieś i Rolnictwo, 4(129).
- Halamska, M. (2009). *Zasoby własne wsi a zewnętrzne programy rozwoju na przykładzie zależności kapitał społeczny-PP Leader+*. Wieś i Rolnictwo, 3(144).
- Idziak, W. (2008). *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*. Koszalin: Alta Press.
- Krupińska, W. (2009). *Produkt turystyczny obszarów wiejskich a lokalna strategia rozwoju*. (w:) Palich, P. (red.), *Marka wiejskiego produktu turystycznego*, Gdynia: Wydawnictwo Akademii Morskiej.
- Kulikowski, R. (1992). *Obszary problemowe rolnictwa w Polsce*. (w:) *Wybrane zagadnienia obszarów wiejskich*, Warszawa: Biuletyn KPZK PAN, 158.
- Leader w Polsce, (2009), Fundacja Programów Dla Rolnictwa, Warszawa.
- Lebek-Obrycka, A., Woźna, M. (2011). *Miejscowości tematyczne. Rewolucje na obszarach wiejskich*. (w:) *Miejscowość tematyczna. Pomysł na lokalną aktywność i pracę*. <http://www.eswip.pl>.
- Rudnicki, R. (red.). (2008). *Przedakcesyjny Program Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich SAPARD-studium przestrzenne*. Poznań: Biuletyn Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Rural Developments*. (1997). „CAP 2000. Working Document”. European Commission. Directorate General for Agriculture, DG VI.
- Warمیńska, M., Dąbrowska, A. (2009). *Kreowanie produktu turystycznego na obszarach wiejskich na przykładzie działań Stowarzyszenia mieszkańców i przyjaciół wsi Zawady Elckie „Mukszy”*. (w:) Palich, P. (red.). *Marka wiejskiego produktu turystycznego*. Gdynia: Wydawnictwo Akademii Morskiej.
- Raszka, B., Sikora, J. (1998). *Agroturystyka inaczej*. Poznań: Wydawnictwo Bogucki.
- Śpiewak, R. (2009). *Kierunki rozwoju wsi prezentowane przez wybrane lokalne grupy działania realizujące program LEADER+ w Polsce*. Wieś i Rolnictwo, 4(145).
- Wierzbicka, I. (2003). *Rola samorządu województwa świętokrzyskiego w kreowaniu przedsiębiorczości turystycznej*. (w:) Nowak, E. (red.), *Regionalne oraz lokalne czynniki i bariery rozwoju turystyki*, Kielce: Wszechnica Świętokrzyska, Kielecki Oddział PTG.

- Wilkin, J., Bład M., Klepacka D. (2007). *Debata nad przyszłością polskiej wsi w UE*. Warszawa: IRWiR.
- Wójcik, M. (2011). *Wiejski obszar peryferyjny w koncepcjach geograficznych*. (w:) Wesołowska, M. (red.). *Wiejskie obszary peryferyjne-uwarunkowania i czynniki aktywizacji*, Warszawa: Studia Obszarów Wiejskich, IGiPZ PAN, XXVI.

Dr Ewa Pałka
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Instytut Geografii, ul. Świętokrzyska 15, 25-406 Kielce